

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Κριτική στην Πλατωνική θεωρία των ιδεών :
Ποια η σχέση των Πλατωνικών ιδεών με την αισθητή πραγματικότητα ;

Δύο δυνατότητες

A

Ο ιδέες **παριστάνονται**
στα αισθητά αντικείμενα

B

Τα αισθητά αντικείμενα **μοιάζουν** με τις
ιδέες.

Πως είναι δυνατόν η ιδέα
(που είναι κατά τον Πλά-
τωνα ον υπαρκτό), να
βρίσκεται ταυτόχρονα σε
πολλά σημεία;

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Αν υποθέσουμε ότι ένα ον, π.χ. ένας άνθρωπος (A) μοιάζει με την ιδέα του ανθρώπου (B), χρειάζεται μια άλλη ιδέα (Γ) για να εξηγηθεί η σχέση ομοιότητας μεταξύ του ανθρώπου (A) και της ιδέας του ανθρώπου (B). Τότε όμως θα πρέπει να εννοήσουμε μια ανώτερη ιδέα (Δ), για να εξηγήσουμε την ομοιότητα αυτή και στη συνέχεια μία ακόμη ανώτερη ιδέα (Ε), για να δικαιολογήσουμε την ομοιότητα (Γ) και (Δ) κ.ο.κ.

Ο Αριστοτέλης παρατήρησε λοιπόν ότι η ερμηνεία της αισθητής πραγματικότητας από τον Πλάτωνα ως εκτύπου (απεικασματος) μιας άλλης νοητής, δεν έλυσε το πρόβλημα της ουσίας καθεαυτού, παρά το μετέθετε σ' ένα άλλο επίπεδο, που έπρεπε επίσης να εξηγηθεί από ένα τρίτο κ.ο.κ. ως το άπειρο. Η αληθινή πραγματικότητα επομένως δεν βρίσκεται σε ιδέες, άλλα όντα κ.λ.π. του νοητού κόσμου, αλ-
λά

στα **αισθητά αντικείμενα** στα οποία διακρίνουμε

ΣΥΜΒΕΒΗΚΟΤΑ

Δευτερεύουσες ιδιότητες, που η μεταβολή τους δεν επηρεάζει την ουσία του όντος (π.χ. χρώμα και διαστάσεις ενός τραπέζιού αν αλλάξουν δε μεταβάλλουν την ουσία του τραπέζιού.

ΟΥΣΙΑ

Το βασικό χαρακτηριστικό του όντος που, όταν μεταβληθεί ή χαθεί, συμπαράσχει το όν (π.χ. αν το τραπέζι καεί και γίνει στάχτη, χάνεται η ουσία του τραπέζιού και πλέον δε μπορούμε να μιλάμε για τραπέζι.

Για κάθε γένεση διακρίνουμε

τέσσερις αιτίες

ΥΛΗ	ΕΝΕΡΓΕΙΑ	ΜΟΡΦΗ	ΣΚΟΠΟΣ
Π.χ. ένα κομμάτι μάρμαρο	Η κατεργασία του μαρ- μάρου απ' τον γλύπτη	Η εικόνα που ο γλύπτης θα δώσει στο μάρμαρο	Η επιθυμία του γλύπτη να φτιάξει από μάρμαρο ένα αντικείμενο

Έτσι ένα όν από την κατάσταση του δυνάμει όντος (το κομμάτι από μάρμαρο είναι δυνάμει άγαλμα ή δυνάμει κίονας ή δυνάμει επιτύμβια στήλη κ.ο.κ.) περνά χάρη στις τέσσερις αυτές αιτίες στην κατάσταση του ενεργεία όντος και αποκτά :

εντελέχεια

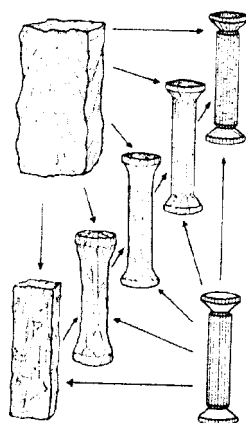
Συμπληρωματικό υλικό

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) γεννήθηκε στα Στάγिरα της Χαλκιδικής και για είκοσι χρόνια υπήρξε μαθητής του Πλάτωνα στην Αθήνα. Πατέρας του ήταν ο Νικόμαχος, γιατρός του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα, και μητέρα του η Φαιστίς από τη Χαλκίδα. Μετά το θάνατο του Πλάτωνα ο Αριστοτέλης πήγε στην Ασσο της Τρωάδας, όπου έμεινε για τρία χρόνια με το φίλο του και συμμαθητή του Ερμία. Εκεί νυμφεύθηκε δυο φορές: την Πυθιάδα, ανιψιά και θετή κόρη του Ερμία, με την οποία απέκτησε μια κόρη -που ονομάστηκε επίσης Πυθιάδα, αφού η μητέρα της πέθανε μετά τη γέννα- και την Ερπυλλίδα, με την οποία απέκτησε το γιο του Νικόμαχο. Στην Ασσο επίσης γνώρισε το μαθητή του Θεόφραστο. Το 343, μετά από πρόσκληση του βασιλιά της Μακεδονίας Φιλίππου, ανέλαβε τη διαπαιδαγώγηση του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Μετά την εκστρατεία των Μακεδόνων κατά των Περσών το 335 επιστρέφει στην Αθήνα. Εκεί, με χορηγία της βασιλικής αυλής, ιδρύει σε έναν καταπράσινο τόπο, ανάμεσα στο Λυκαβηττό και τον Ιλισσό, τη δική του σχολή, το *Λύκειο*, στους σκιερούς διαδρόμους του οποίου δίδασκε περπατώντας· γι' αυτό η σχολή του ονομάστηκε *Περιπατητική*. Το 323, μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, υπέστη πολλές διώξεις ως φίλος του και κοντά στα άλλα κατηγορήθηκε για αθεΐα. Πολλοί Αθηναίοι, μεταξύ τους ο Ισοκράτης -ο διευθυντής της περίφημης νομικής σχολής των Αθηνών- και ο ρήτορας Δημοσθένης, ζήτησαν τον απαγχονισμό του ή την εξορία του. Για να ξεφύγει ο Αριστοτέλης τον κίνδυνο, πήγε στη Χαλκίδα, στο κτήμα της μητέρας του, όπου και πέθανε.

ΣΕ ΣΧΗΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΠΟΥ ΔΙΝΕΙ Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΣΤΟΝ ΟΡΟ

«Εντελέχεια»

- **Ουσία και συμβεβηκός**

«Ο Αριστοτέλης ταύτιζε την αλήθεια ενός πράγματος με την ουσία του (το οντολογικώς πραγματικό Ον ή την ιδεώδη πραγματικότητα, για την οποία μίλησε ο Πλάτωνας). Τα τυχαία χαρακτηριστικά του πράγματος (σε αντίθεση με την ουσιαστική φύση του) απλώς το συνοδεύουν, και αν πάψουν να είναι προσκολλημένα σ' αυτό, δεν παύει το πράγμα να διατηρεί την ουσία του ή τον ουσιώδη χαρακτήρα του, διότι τούτα δεν αποτελούν αναγκαίες όψεις της φύσης του. Για παράδειγμα, το κανονικό ανθρώπινο σώμα έχει δυο χέρια· είναι προφανές όμως πως η απώλεια των χεριών του σε ένα συμβάν δεν καθιστά τον άνθρωπο μη-άνθρωπο. Διότι τα δυο μέλη είναι απλώς χαρακτηριστικά που «συμβαίνει» να υπάρχουν δεν είναι όμως και ουσιώδη στον προσδιορισμό του είδους, στο οποίο ανήκει ένα άτομο» (...)

- **Τα καθολικά μέσα στα μερικά**

«Ο Πλάτων κοίταξε να λύσει το πρόβλημα θέτοντας έναν δυαδισμό, όπου οι αιώνιες ιδέες χρησιμεύουν ως οδηγητικές αρχές και διαθέτουν εγγενή πρότυπα που αντιστοιχούν προς τα πράγματα που υποπίπτουν στις αισθήσεις μας. Όλα τα πράγματα στη φύση (τα φαινόμενα) καθώς εξελίσσονται από το ένα στάδιο στο άλλο, μιμούνται πάντοτε ή αντιστοιχούν προς τις ιδέες. Ο Αριστοτέλης έφερε αντίρρηση σ' αυτό το είδος του σαφούς χωρισμού ανάμεσα σε δυο διακεκριμένους κόσμους τον κόσμο των ιδεών και τον κόσμο των φυσικών αντικειμένων, που τον αντιλαμβάνεται το άτομο. Προτίμησε την εμπειρική άποψη, πως οι ιδέες για τις οποίες μιλάει ο Πλάτων, συνιστούν την ουσία των αντικειμένων της αισθητηριακής αντίληψης. Η έσχατη, η ιδεώδης πραγματικότητα (Οι Πλατωνικές ιδέες) εκπύσσει τον εαυτό της μέσα στον φαινόμενο κόσμο - στον γύρω μας κόσμο, που τον γνωρίζουμε με την εμπειρία των αισθήσεών μας». (..)

Το οντολογικώς πραγματικό αντικείμενο του Πλάτωνα -οι ιδέες -δόθηκε από τον Αριστοτέλη υπό τον όρο της ουσίας. Σε άλλες περιστάσεις το αποκαλούσε μορφή, νοητή ουσία. Ενώ για τον Πλάτωνα, η ουσία (το ιδεώδες αντικείμενο) είναι στην πράξη ανεξάρτητο από τα επιμέρους αντικείμενα, στον Αριστοτέλη η ουσία είναι πραγματική μόνον όταν εμπραγματώνεται, δηλαδή μόνον όταν πραγματοποιείται μέσα στα φαινόμενα αντικείμενα και εκεί προσλαμβάνει κάποια μορφή αντιληπτή από την αισθητηριακή εμπειρία. (..) Για τον Αριστοτέλη, όλη η φύση προσπαθεί πάντοτε να πραγματοποιήσει τον εαυτό της. να αναπτύξει τις δυνατότητες τις σε πραγματικότητες, να εμπραγματώσει τις δυνατότητές της, όπως κάνει ο σπόρος του τριαντάφυλλου, όταν καταλήγει στην ωριμότητα του άνθους, ή όπως κάνει ο σπόρος του ανθρώπου από τη σύλληψή του μέχρι την πλήρη άνθισή του σε ολοκληρωμένο άνθρωπο. Το κάθε πράγμα προσπαθεί να εμπραγματώσει την ουσία του.

- **Σχέση μορφής και ύλης**

Έτσι, το βασικό πρόβλημα που αντιμετώπισε ο Αριστοτέλης ήταν η ερμηνεία της σχέσης ανάμεσα στη μορφή (ουσία) και στην ύλη ήταν αναγκαίο να βρεθεί μια αρχή ή μια φυσική διαδικασία που να παρακινεί την ύλη να προσλάβει κάποια προσδιορισμένη μορφή, ή, από την αντίστροφη άποψη, που να καθιστά ικανή τη μορφή να εμπραγματώνεται μέσα στην ύλη. Η ιδέα ενός ρόδου γίνεται πραγματική, είναι τελειωμένη, όταν επιτύχει την εμπραγμάτωσή της μέσα στην υλικότητα, μέσα στο ίδιο το ρόδο· ομοίως, η ύλη υπάρχει μόνον όταν προσλαμβάνει κάποια μορφή κάποιο σχέδιο. Ο φυσικός κόσμος είναι δυναμικός, όχι στατικός, διότι πρόκειται για μια ωραία ενεργό διαδικασία, δια της οποίας ο υλικός κόσμος προσλαμβάνει κάποια μορφή ή ένα σχέδιο, και έτσι συνεχώς τελειοποιεί τον εαυτό του.

Η ύλη ως ύλη, λέγει ο Αριστοτέλης; θα ήταν κενή σχήματος ή μορφής αν δεν είχε ένα σχέδιο· θα τελούσε σε μια χαοτική ασχημάτιστη κατάσταση. (...) Η ύλη δεν μπορεί να ενεργήσει αυθόρμητα, δεν μπορεί να κινηθεί από μόνη της, αλλά πρέπει να ασκήσει κανείς την επιρροή του επάνω της, πρέπει να εξαρτιέται από κάτι άλλο για να την κινητοποιήσει, προκειμένου να γίνει μια πραγματικότητα, να βγει από τη λανθάνουσα κατάσταση της δυνατότητας; (...) Η αρχή με την οποία κάθε ουσία (ή ιδεώδης μορφή) πραγματοποιείται μέσα στο φαινόμενο είναι η **εντελέχεια** - ο όρος που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης για να δηλώσει τον εσωτερικό σκοπό ή την πορεία προς την πλήρωση. (...) Η αλλαγή ή η κίνηση είναι απλώς η μετάβαση των αντικειμένων από την κατάσταση της δυνατότητας στην κατάσταση της πραγματικότητας.

Με την Αριστοτελική έννοια της εντελέχειας, η τελολογική αντίληψη του κόσμου φτάνει στην τέλεια φιλοσοφική της αποσαφήνιση. Κάθε όψη του κόσμου, και ο κόσμος στο σύνολό του, βλέπεται ως εκπτυσσόμενος σύμφωνα με το σκοπό που του δόθηκε. Κατά τον Αριστοτέλη, η φύση τίποτε δεν κάνει ματαίως, διότι οτιδήποτε δημιουργεί ο κόσμος, γίνεται με ένα σκοπό. Ο Θεός έχει προβλέψει, ώστε η ύλη πάντοτε να είναι με μορφή σχεδιασμένη για ένα σκοπό. Συνεπώς η κατεύθυνση κάθε πράγματος είναι να πραγματοποιήσει το σκοπό που του δόθηκε.

Γ. Σαχακιάν, Ιστορία της Φιλοσοφίας.

- **Η Φιλοσοφία του Αριστοτέλη και ο Πλάτων**

Για τους προσωκρατικούς ο Λόγος ήταν το θείο ρήμα που ομιλεί στον άνθρωπο, και ο τελευταίος αυτός ήταν απλώς ο διερμηνέας του για τους σοφιστές ο Λόγος δεν είναι πλέον αυτό που εμπνέει, είναι το εργαλείο αυτό του οποίου κάνει χρήση ο ρήτορας για να χειραγωγήσει τους ανθρώπους ανάλογα με τα πάθη τους για τον Πλάτωνα ο Λόγος είναι αυτό δια του οποίου ο άνθρωπος μπορεί να επανεύρει το δρόμο που θα μπορέσει να τον οδηγήσει εκ νέου προς τις Ιδέες, και το Φως που τις φωτίζει. (...) Ο Σωκράτης, είχε πολύ καλά δει, κατά τον Αριστοτέλη, ότι έπρεπε να αναζητείται η ουσία (το **τί ἔστι**), επί παραδείγματι, το θέμα δεν είναι να περιγράφονται οι ενάρετες πράξεις αλλά το να γνωρίζει κανείς το τι είναι η αρετή δια της οποίας οι πράξεις αυτές είναι ενάρετες - και σύμφωνα με το Σωκράτη οι επαγωγικοί διαλογισμοί (επακτικοί λόγοι) επέτρεπαν να επιτυγχάνεται ο ορισμός του γενικού (το καθόλου)· το άδικο, ωστόσο,

των πλατωνικών έγκειτο στο ότι χωρίζουν τις ιδέες από τις αισθητές πραγματικότητες και στο ότι δέχονται την ύπαρξη των Ιδεών. Ο Αριστοτέλης κατηγορεί λοιπόν τον Πλάτωνα για το γεγονός ότι επαγγέλθηκε μια πραγματοκρατία των Ιδεών εξ ου και η διατύπωση που επανέρχεται συνεχώς.. «εχώρισε τα είδη». (...)

Η μομφή που απευθύνει [ο Αριστοτέλης στον Πλάτωνα] είναι σαφής: αν κάποιος χωρίζει τις καθολικές Ιδέες από την αισθητή πραγματικότητα και τις υποκειμενοποιεί, βρίσκεται αντιμέτωπος με δυο πραγματικότητες; τις οποίες καλείται να εξηγήσει, συγκεκριμένα τη νοητή και την αισθητή. Ως εκ τούτου, θα τεθεί το πρόβλημα της συμμετοχής της μιας στην άλλη: στον αισθητό άνθρωπο και στον νοητό άνθρωπο θα πρέπει να επιθέσουμε έναν «**τρίτο άνθρωπο**», ο οποίος έχει κοινό κάποιο πράγμα με τους δυο άλλους, έπειτα αυτό που είναι κοινό στον Άνθρωπο καθεαυτό, στον αισθητό άνθρωπο και στον τρίτο αυτόν άνθρωπο θα μας οδηγήσει στο να ομιλούμε για έναν τέταρτο άνθρωπο και ούτω καθεξής; επ' άπειρον.

J. Brun, «Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ»